

UTJECAJ PRIMJENE NATO STANDARDA NA RAZVOJ HRVATSKOG GOSPODARSTVA

Petar Mišević¹, Tonći Lazibat² & Josip Jurčević³

UDK/UDC: 658.62.018.2(1-622NATO):338(497.5)

JEL klasifikacija / JEL classification: F53

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 21. srpnja 2011. / July 21, 2011

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 29. svibnja 2012. / May 29, 2012

Sažetak

Svrha ovog rada je ispitati utjecaj pristupanja NATO savezu i primjene NATO standarda na razvoj nacionalnog gospodarstva. Osim toga, prikazana je i usporedba NATO standarda za kvalitetu i ISO 9001 standarda i njihova važnost za gospodarstvo neke zemlje. Utjecaj pristupanja NATO savezu i primjene NATO standarda na gospodarsku situaciju države očituje se putem direktnih i indirektnih utjecaja. Direktna koristi uključuju smanjenje iznosa potrebnog za obranu zemlje, otvaranje novih poslovnih mogućnosti za poslovne subjekte i vojnu industriju zemlje pristupnice, sudjelovanje znanstvenika i eksperata u projektima NATO-a čime se razvijaju kompetencije i spoznaje o najnovijim tehnologijama. Indirektna koristi uključuju provedene reforme nužne za ulazak u Savez koje će rezultirati izgradnjom boljeg poslovnog okruženja za domaće i strane poslovne partnere, rizici na razini države su smanjeni što utječe na smanjenje kamatnih stopa i povećanje domaćih i inozemnih investicija i posljedično na razvoj i rast cjelokupnog gospodarstva. U ovom radu analizirani su ekonomski pokazatelji temeljem kojih se mogu ocijeniti utjecaji ulaska u NATO savez na gospodarsku situaciju. Iako u radu nisu prikazani svi pokazatelji utjecaja, te su izostavljeni neki od činitelja, moguće je izvesti zaključak da ulazak u NATO savez i primjena NATO standarda vodi ka poboljšanju gospodarske situacije zemlje pristupnice.

Ključne riječi: STANAG, NATO, kvaliteta, sigurnost, nacionalno gospodarstvo, Hrvatska

¹ Petar Mišević, univ.spec.oec., Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost, e-mail: petar.misevic@uvns.hr

² Prof.dr.sc. Tonći Lazibat, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, e-mail: tlazibat@efzg.hr

³ Josip Jurčević, SOA, Zagreb, e-mail: josip.jurcevic@zg.t-com.hr

1. UVOD

NATO utjelovljuje transatlantsku vezu kojom je sigurnost Sjeverne Amerike trajno vezana za sigurnost Europe. On je djelatni izraz uspješnog zajedničkog napora država članica ka ostvarenju njihovih ciljeva. Posljedica toga je osjećaj zajedničke i jednake sigurnosti među svim državama članicama bez obzira na njihove državne i vojne kapacitete, što doprinosi općoj stabilnosti u Europi. Time se stvaraju uvjeti za povećanje suradnje država članica saveza među sobom kao i sa drugim zemljama.

STANAG je NATO skraćenica za Standardization Agreement, koji određuje procese, postupke, procedure, uvjete i stanja za vojnu i tehničku opremu i postupke unutar zemalja članica NATO saveza. Svaka NATO zemlja članica ratificira STANAG i provodi ga unutar svojih oružanih snaga. Svrha STANAG-a je stvaranje zajedničkih operativnih i administrativnih postupaka i podrške, tako da oružane snage jedne zemlje članice mogu koristiti zalihe i podršku oružanih snaga druge zemlje članice saveza. STANAG također stvara osnovu za tehničku interoperabilnost širokog spektra komunikacijskih i informatičkih sustava (CIS) koji je neophodan za provođenje NATO-vih i zajedničkih operacija. Članstvom u NATO-u Republika Hrvatska provodi STANAG unutar svojih oružanih snaga. Primjenom ovih standarda otvaraju se nove poslovne mogućnosti za hrvatske poslovne subjekte koje se mogu realizirati putem različitih dijelova NATO-a. Utjecaj primjene NATO standarda na nacionalno gospodarstvo tema je koja zasigurno zaslužuje veću pažnju, a posebno analiza utjecaja istih na gospodarstvo Republike Hrvatske. Temeljni cilj ovog rada je analizirati kako primjena STANAG-a utječe na sigurnosnu politiku i kvalitetu neke države, te istražiti doprinosi li razvoju nacionalnog gospodarstva.

Rad je koncipiran u četiri poglavlja. Počinje uvodnim dijelom u kojem su opisani ciljevi i metode istraživanja. Drugo poglavlje sastoji se od analize NATO standarda, počevši od razvoja ovih standarda do pregleda svih standarda i njihove primjene u Republici Hrvatskoj. Također, uspoređuju se ISO standardi kvalitete s NATO standardima. Na kraju se analizira utjecaj NATO standarda na razvoj hrvatskog gospodarstva, i to putem direktnih i indirektnih utjecaja primjene NATO standarda na gospodarstvo.

2. NATO STANDARDI ZA KVALITETU I SIGURNOST

2.1. Općenito o NATO standardima

Nakon osnivanja NATO saveza, prilikom sklapanja ugovora među članicama, prepoznate su brojne kulturološke razlike između uključenih obrambenih organizacija. Tadašnje članice su se složile da postoji potreba za zajedničkim logističkim alatima i zajedničkom jeziku, te da je navedeno ključno za uspješnu interoperabilnost. Alat koji je korišten kako bi usmjerio napore zemalja članica je bio Sporazum o standardizaciji (Standardization Agreement – STANAG). STANAG određuje zajedničko rješenje za neki problem ili potrebu. Ovime se izbjegava dupliciranje i unaprjeđuje zajednička učinkovitost. Sukladnost sa STANAG-om je polazište za interoperabil-

nost u procedurama i materijalima za zemlje članice NATO saveza. Implementacija STANAG-a pomaže nacijama da dostignu potrebnu razinu interoperabilnosti i da bolje ostvare svoje strateške, operacionalne i taktičke zadatke, da razumiju i izvrše zapovjedne procedure i da učinkovitije primjene tehnike, materijale i opremu.⁴ Sjevernoatlantski savez je 2000. godine usvojio odluku po kojoj standardizacija postaje glavna poluga jačanja unutarnje organizacije članica NATO saveza. Kroz NATO standardizaciju, Savez će poboljšati svoju sposobnost za izvođenje raznih NATO-ovih zadataka i misija.⁵

Unutar NATO-a, standardizacija je proces razvoja i implementacije koncepta, doktrina, procedura i dizajna kako bi se postiglo i održavalo kompatibilnost, zamjenjivost ili istovjetnost koje su nužne za dostizanje tražene razine interoperabilnosti ili kako bi se optimizirala upotreba resursa, na područjima operacija, materijala i administracije. Mjere vojne standardizacije su usmjerene na područja vojnih procedura i postupaka, borbene tehnike, sustava za konzultacije, naređivanje i kontrolu, logistike i terminologije. Cilj standardizacije je dostizanje interoperabilnosti s NATO-om u skladu sa partnerskim ciljevima na operativnom, materijalnom i administrativnom polju.

Standardi mogu biti:⁶

- *Operativni standardi* su oni koji utječu na buduću i/ili tekuću vojnu praksu, procedure i formate. Oni se mogu primijeniti na koncepte, doktrine, taktike, tehnike, logistiku, obuku, organizacije, izvještaje, forme, mape i karte. Cilj operativne standardizacije je donošenje i upotreba istih koncepta, doktrina, vojnih procedura i postupaka kao u NATO-u.
- *Administrativni standardi* u prvom planu obrađuju terminologiju, ali i standarde koji uređuju administrativno poslovanje na poljima bez direktne vojne primjene (izvještavanje o ekonomskim statistikama). Cilj administrativne standardizacije je korištenje iste terminologije sa partnerima i saveznicima kao uvjet za vrednovanje i implementaciju standardizacije. NATO terminologija zasniva se na NATO rječniku pojmova i definicija (APP – 6 „NATO Glossary of Terms and Definitions – English and French“) i stalno se ažurira.
- *Materijalni standardi* su oni standardi koji se odnose na karakteristike budućih ili aktualnih materijala. Ovdje se ubrajaju telekomunikacije i obrada i distribucija podataka. Materijal uključuje: sustave za naređivanje, kontrolu i komunikacije, oružane sustave, podsustave, skupove, komponente, rezervne dijelove, materijale i potrošne stvari. Cilj materijalne standardizacije je lociranje i definiranje zajedničkih zahtjeva kod određivanja svojstva, označavanja

⁴ Ispas, L.: Standardization and Interoperability in Land Forces and Providing the Necessary Capacity to Act Within Military Joint Operations, *Revista Academiei Fortelor Terestre*, 3(55)/2009

⁵ NATO Logistic Handbook, International Staff, Defence Policy and Planning Division, Logistics, NATO HQ, Brussels, 2007., str. 55.

⁶ Ibid

i imenovanja materijalnih sredstava, sustava i pojmove, te određivanje standarda i tehničkih propisa.

NATO standardi su formalno dokumentirani u zajedničkom dogovoru zemalja članica STANAG – sporazum o standardizaciji (STANAG – Standardization Agreement) koji mogu prihvatiti sve ili samo pojedine članice Saveza. Osim STANAG-a u dokumente o standardizaciji se ubrajaju i Standardizacijske preporuke (STANREC – Standardization Recommendation) i publikacije Saveza (AP – Allied Publications).⁷

2.2. NATO standardi za kvalitetu i usporedba sa ISO 9001

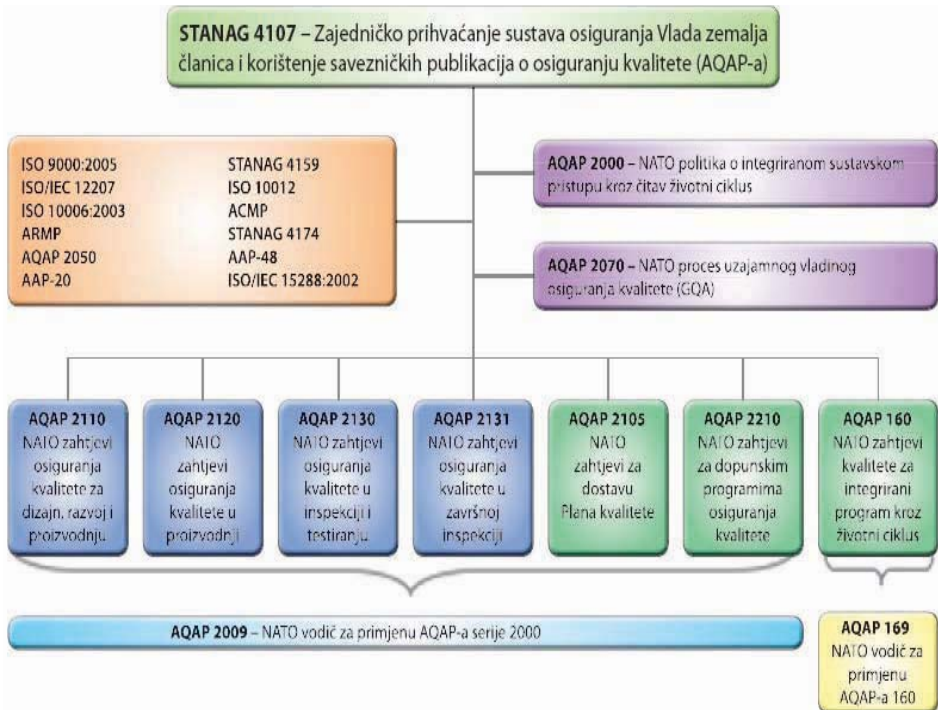
Razvoj priručnika kvalitete potekao je iz SAD-a, gdje su 1950-ih godina već postojali visoki zahtjevi u pogledu kvalitete u području vojne industrije, a kasnije i u pogledu sigurnosti nuklearnih elektrana. Iz norme MIL Q 9858 se početkom 1970-ih godina razvio NATO priručnik AQAP (Allied Quality Assurance Publications). On je u zemljama članicama NATO saveza postao obvezan sastavni dio ugovora za osiguranje kvalitete isporuka robe za vojsku. Slijedeći niz dokumenata koji su služili do AQAP ugovorni dokumenti, obuhvaća skupne zahtjeve odgovarajućih normi iz serije normi ISO 9000 i, ako je potrebno, dopunske odredbe NATO-a.⁸

Članice NATO saveza smatraju da obrambena sigurnost uvelike ovisi o kvaliteti i sigurnosti oružanih sustava. Poznato je da su prvi početci procesa upravljanja kvalitetom bili u američkoj vojsci tijekom Drugog svjetskog rata, te da su 1959. godine proizašle vojne norme MIL-Q 9858 (Quality Program Requirements) i MIL-I-45208 (Inspection System Requirements). Temeljem američkih normi NATO savez je sačinio publikacije o osiguranju kvalitete AQAP (Allied Quality Assurance Publications), a kojima su pokrivena različita područja osiguranja kvalitete. Revizija postojećih AQAP-a izvršena je 1993. godine kako bi se vojne norme uskladile sa zahtjevima međunarodne norme ISO 9000. Objavljen je standardizacijski sporazum u području kvalitete kao STANAG 4107 (Mutual Acceptance Of Government Quality Assurance And Usage Of The Allied Quality Assurance Publications – AQAP) koji definira postupke i uvjete pod kojima se vrši međusobno državno osiguranje kvalitete vojnih proizvoda od strane ovlaštene državne institucije. Ministarstva obrane i NATO preferiraju sklapanje ugovora s organizacijama koje imaju certifikat od akreditirane treće strane, s ‘opsegom’ koji je primjeren za robu koja se isporučuje. Minimum je primjena standarda ISO 9001, ali to može biti prošireno na sektorske norme kao što su AS/EN9100 (svemir), TickIT (opće za softver), AS/EN9006 (svemir - softver) i TL9000 (telekomunikacije). Osim toga, ISO 14001 (sustav upravljanja okolišem) se može zahtijevati za određene dobavljače gdje čimbenici okoliša mogu biti problem. Nužno je dokazati ispunjavanje uvjeta vezanih uz osiguranje kvalitete za sklapanje individualnih ugovora, kao i za podugovaratelje.

⁷ Aleksić, M., Turković, T.: *Prihvatanje NATO standarda kao uslov za dostizanje interoperabilnosti Vojske Crne Gore*; dostupno na: <http://www.slideshare.net/marinko/prihvatanje-nato-standarda-kao-uslov-za-dostizanje-interoperabilnosti>, pristup 10.01.2011.

⁸ Lazibat, T.: *Poznavanje robe i upravljanje kvalitetom, Sinergija, Zagreb, 2005.*, str. 127.-128.

Slika 1: NATO dokumenti upravljanja kvalitetom

Izvor: AQAP 2000 – NATO Policy of an Integrated Systems Approach to Quality Through Life Cycle, November 2009, dostupno na: <http://www.nato.int/docu/stanag/aqap2000/aqap2000e.pdf>, pristup: 17.01.2011.

NATO AQAP standardi kvalitete temeljili su se na smjernicama ISO 9001 i prilikom revizije ovog standarda 2000. godine, morali su se uskladiti sa novim zahtjevima. U tu svrhu u NATO je postavio ad-hoc radne skupine koje su uključivale predstavnike industrije. Nova AQAP 2000 serija standarda izdana je od strane NATO-a u rujnu 2003. Prijelazno razdoblje za implementaciju ovih AQAP 2000 standarda trajalo je do 01. travnja 2004. godine. Nova AQAP 2000 serija standarda definira dodatna područja koja moraju primijeniti dobavljači obrambene industrije pri implementaciji ISO 9000 sustava za upravljanje kvalitetom. Oni kombiniraju i usklađuju zahtjeve sadržane u prethodnom izdanju AQAP serije standarda i omogućuje upravljanje rizicima i postizanje kvalitete proizvoda i usluga tijekom cijelog životnog ciklusa. Kako bi se nosili s raznim izravnim dobavljačima i podugovarateljima u obrambenom sustavu, postoje četiri različita standarda AQAP 2000 - AQAP 2110, AQAP 2120, AQAP 2130 i AQAP 2131.⁹ Na taj način korisnik može odabrati najprimjereniji stan-

⁹ AQAP 2000 – NATO Policy of an Integrated Systems Approach to Quality Through Life Cycle, November 2009, dostupno na: <http://www.nato.int/docu/stanag/aqap2000/aqap2000e.pdf>, pristup: 17.01.2011.

dard i koristiti ga u svom ugovoru. Ovi standardi su dodatak na ISO 9001 i odnose se na dodatna očekivanja obrambene industrije tj. NATO-a. Zasebna publikacija (AQAP 2000) opisuje integrirani pristup sustavu kvalitete i sigurnosti tijekom cijelog životnog ciklusa.

2.3. Primjena NATO standarda u Republici Hrvatskoj

NATO savez je 2001. godine izdao vojnu normu STANAG 2937 (Survival Emergency And Individual Combat Rations – Nutritional Values And Packing) koja je 2008. godine od strane Ministarstva obrane RH prihvaćena kao prva hrvatska vojna norma HRVN STANAG 2937 u području prehrane. U području sigurnosti hrane NATO savez je u ožujku ove godine izdao normu STANAG 2550 (Minimum Standards Of Food Safety And Hygiene On Operations). Kako je Republika Hrvatska 2009. godine postala stalna članica NATO saveza, tako će Ministarstvo obrane RH prihvatiti i ovu NATO normu kao hrvatsku vojnu normu (HRVN).¹⁰

Sustav normizacije u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama Republike Hrvatske propisan je Pravilnikom o normizaciji u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama Republike Hrvatske. Pravilnik definira nadležnosti i odgovornosti sudionika u procesu normizacije, utvrđuje strukturu i oblik hrvatskih vojnih normi, postupak izrade, izdavanja, objave i povlačenja hrvatskih vojnih normi te sudjelovanje MORH-a i OS RH u postupku normizacije u NATO-u. Cilj normizacije u Ministarstvu i Oružanim snagama je jačanje obrambenih sposobnosti zemlje, optimalno korištenje obrambenih resursa te postizanje i održavanje zahtijevane razine interoperabilnosti sa zemljama članicama NATO-a. Sustav normizacije u Ministarstvu i Oružanim snagama temelji se na primjeni NATO dokumenata koji uređuju sljedeća područja:¹¹

- NATO politika normizacije
- NATO politika interoperabilnosti
- Politika vojnog odbora NATO-a za vojnu operativnu normizaciju
- AAP-3 – Direktiva za razvoj i izradu NATO normizacijskih sporazuma
- (STANAG) i Savezničkih publikacija (AP)
- Postupci NATO agencije za normizaciju.

¹⁰ Pinter, N. i ostali: Integrirani sustav upravljanja, *Meso*, vol. 11, no. 5, 2009., str. 301. – 309.

¹¹ Pravilnik o normizaciji u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama Republike Hrvatske: http://hidra.srce.hr/arhiva/263/55195/narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_12_153_3771.html, pristup: 20.01.2011.

3. ANALIZA UTJECAJA NATO STANDARDA NA HRVATSKO GOSPODARSTVO

Dvije su dimenzije ekonomskih utjecaja članstva u NATO-u:¹²

1. Analiza troškova za obrambeni sustav RH, odnosno procjena troškova ulaska u sustav kolektivne obrane i njena usporedba s predvidivim troškovima razvoja individualne obrane i
2. Učinak koji će ulazak RH u NATO imati na ukupno hrvatsko gospodarstvo, a ne samo na sektor obrane.

Ulazak u NATO utječe na ostvarenje slijedećih neizravnih koristi: povećava se kreditni rejting zemlje, povećanje domaćih i stranih investicija i bolje pozicioniranje na svjetskom energetsom tržištu. Izravne koristi od ulaska u NATO mogu biti: ulaganje u civilnu i vojnu infrastrukturu, što se financira izravno iz NATO-ovih fondova.

Budući da NATO nije samo vojni savez, već i politički, nužno je istaknuti utjecaje na ekonomsku situaciju zemlje. Naravno, utjecaj pristupanja u NATO se različito odražava u različitim državama, ovisno o stupnju razvoja, strukturalnoj prilagodbi, stanju sigurnosnog sektora i potrebnim nužnim prilagodbama, kao i financijskim pitanjima vezanim uz proces pristupanja NATO-u. Ne postoji metodologija ili kvantitativni dokaz na temelju kojeg se mogu izraziti točni troškovi i koristi od pristupanja NATO savezu.¹³ Ipak, dosadašnja iskustva i istraživanja su pokazala da postoji poveznica između pristupanja u NATO i rasta i razvoja države. To proizlazi iz činjenice da države u procesu pristupanja moraju provesti brojne reforme, ne samo u sigurnosnom sustavu, već i u općem političkom, institucionalnom i ekonomskom okruženju. Drugi razlog je da članstvo u NATO-u predstavlja pozitivan signal o implementiranim reformama, uzlaznoj putanji države, povećanoj sigurnosti poslovnog okruženja, i posljedično ekonomskog rasta. Potrebno je spomenuti i proces pristupanja u EU, koji slijedi proces proširenja NATO-a na nove članice. Iskustva pokazuju da su reforme države povezane s procesom pristupanja u EU i NATO imale pozitivan utjecaj jedne na druge.

3.1. Direktni utjecaji primjene NATO standarda na nacionalno gospodarstvo

Kolektivna obrana direktno je povezana sa smanjenjem troškova osiguranja nacionalne obrane za NATO saveznike u usporedbi s onim što bi trebali potrošiti kada bi bili izvan NATO-a. Troškovi uključuju doprinos saveznika zajedničkom i združenom financiranju, ostvarujući ciljne izdatke za obranu u iznosu od 2% BDP-a i troškove sudjelovanja u NATO operacijama. Ključno je da je osiguranje obrane znatno jeftinije za NATO članice nego prilikom individualne nacionalne obrane. Poticaj

¹² Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L., Božinović, D.: *NATO Euroatlantska integracija*, Topical, Zagreb, 2007., str. 364.

¹³ Hadžović, D.: *The Costs and Benefits of Bosnia and Hercegovina joining NATO alliance*, Centar za sigurnosne studije BiH, 2009.

za reforme koji proizlazi iz uvjeta za članstvo u NATO-u je također značajna korist, ali i utjecaj članstva na ekonomski rast i povećanje direktnih stranih investicija.

U analizi ekonomskih učinaka koji se odnose na proizvodnju naoružanja i vojne opreme važno je istaknuti da su očekivanja ekonomskih koristi od vojne industrije ponekad prevelika. Koristi u ovom području ovise o strukturi i sudjelovanju vojne industrije u ukupnoj nacionalnoj industriji. U nastavku je pregled nekih država i ekonomskih učinaka koje su ostvarile od vojne industrije nakon pristupanja u NATO. Bugarska je ocjeni troškova pristupanja NATO-u visoko rangirala ostvarenja od nove industrijske baze. Restrukturiranje ove industrije imalo je politički, socijalni, tehnički i financijski aspekt. Modernizacija postojećih i lansiranje novih proizvodnja pretvorilo je Bugarsku u važnog partnera za kompanije iz NATO država. Ona je uspješno realizirala strategiju osvajanja tržišnih niša sa proizvodima u kojima ima kompetitivnu prednost. Slovenija nije imala značajnu proizvodnju prije pristupanja u NATO, te je ocijenila svoje mogućnosti i potencijalne koristi od ove industrije u kontekst ovisno o konkurentnosti kompanija u toj proizvodnji. Iskustva ovih dviju zemalja sa različitim početnim pozicijama ukazuju na potrebu da se vojna industrija stavi u kontekst poslovnog tržišta s ekonomskim reperkusijama takvog određenja. Nužno je omogućiti značajna ulaganja u modernizaciju i povećanje konkurentnosti vojne industrije što donosi koristi za državu ako je ovaj sektor važan dio državnog ekonomskog razvoja. Vojna industrija je jedna od najprofitabilnijih industrija – svjetski najveći proizvođači i izvoznici vojne opreme su SAD, UK, Francuska, Njemačka i Rusija. Ova branša osigurava visoku stopu zaposlenosti i značajne profite. Drugi segment koji se odnosi na direktno povećanje poslovnih mogućnosti je mogućnost plasmana proizvoda i usluga NATO-u. Vrijednost proizvoda i usluga koje su pružene NATO-u u prošloj godini [2008. godina] bila je veća od 1 milijarde eura, od čega je vrijednost isporučenih proizvoda bila 256 milijuna eura; usluga 700 milijuna i 46 milijuna bilo je vrijednih programa opremanja koje vlada SAD-a direktno plasira u druge države.¹⁴

3.2. Indirektni utjecaji primjene NATO standarda na nacionalno gospodarstvo

Pristupanje u NATO je jamstvo prosperiteta i stabilnosti, a članstvo u NATO-u je pozitivan signal investitorima, te utječe na kreditni rejting države. Povećana sigurnost koji donosi članstvo u NATO-u dobra je za razvoj trgovine, ali utječe i na direktne strane investicije.¹⁵

Direktne strane investicije (FDI) se smatraju ključnim čimbenikom u analizi rasta i razvoja zemalja u tranziciji. One utječu na razvoj države na mnogo načina, kao izvor nužnih sredstava, determinanta su povećane zaposlenosti i izvoza, pokriće deficita, nositelji novih tehnologija i znanja itd.

¹⁴ Ibid

¹⁵ Kriendler, J.: *Ukrainian Membership in NATO: Benefits, Costs and Challenges*, George C. Marshall, European Center for Security Studies, 2007.

Prema S. Laall, ključne determinante FDI-a koje se odnose na zemlju domaćina su:¹⁶

1. ekonomski uvjeti (tržište, resursi, konkurentnost);
2. političko okruženje (ekonomska politika, privatni sektor, trgovina i industrija, politika FDI) i
3. investicijske strategije stranih kompanija (percepcija rizika, lokacija, resursi, integracija, transfer).

Naravno, relativna važnost individualne determinante ovisi o prirodi ulaganja, da li se odnosi više na domaće ili inozemno tržište itd. Ali ono što je posebno važno, u ovom kontekstu, je istaknuti percepciju rizika sa svim aspektima – sigurnosni, politički i ekonomski. Obično je percepcija rizika bazirana na političkim čimbenicima, makro menadžmentu, čimbenicima tržišta rada i političkoj stabilnosti. Dakle, direktna je veza sigurnosti i ekonomskog rasta, kroz stvaranje okruženja za investiranje. Mjerljivi rizici se odnose na ekonomske, financijske i tečajne rizike. Sastavnice koje se ocjenjuju kvalitativno se odnose na ocjenu političkog, kulturnog, pravnog, regionalnog i globalnog rizika. Pored izvješća i informacija sa financijskih tržišta, koriste se i razna mjerenja i rangiranja. Često korištena kvalitativna metodologija za izračun i ocjenu financijskog, ekonomskog i političkog rizika zemlje je Vodič za međunarodni rizik države (eng. International Country Risk Guide – ICRG). Sastoji se od 22 varijable koje su podijeljene u tri kategorije – politički, financijski i ekonomski rizik.¹⁷

Članstvo u NATO-u nije promijenilo, na primjer, geografsku poziciju Poljske, ali je percepcija ulagača o prihvatljivosti države, nakon pristupanja u NATO, postigla sasvim novu konotaciju.¹⁸ Politička stabilnost koju jamči članstvo u NATO-u je pozitivan znak za strane investitore. Velike investicije uglavnom dolaze iz kompanija koje dolaze iz zemalja članica NATO-a. Iskustva pokazuju da važne kompanije slijede politiku NATO-a. Što je najvažnije, kada je u pitanju investiranje, je činjenica da se odluke o ulaganju donose veoma brzo i za članice NATO-a nema potrebe za izradom analiza sigurnosne situacije, koje traju jednu ili više godina. Pod sigurnosnom zaštitom NATO-a, koja je uspostavljena nedugo nakon Drugog svjetskog rata, Europa je uspjela izgraditi prosperitetnu i integriranu ekonomiju, utemeljenu na načelima liberalizma i demokracije.

Jedan od glavnih argumenata pobornika pristupanja NATO-u je da članstvo stabilizira demokraciju. Očekivanja zapadnog Balkana od članstva uključuju ekonomski rast, tj. pristupom u NATO smanjiti će se rizik, što će rezultirati povećanjem kreditnog rejtinga zemlje, što potom dovodi do smanjenja kamatnih stopa i potiče FDI. Također, očekuje se da će članstvo u NATO-u olakšati implementaciju kompleksnih i skupih reforma sigurnosnog i obrambenog sektora na bolji, brži, racionalniji i jeftiniji način. Ali članstvo u NATO-u košta. Prije svega, reforme sigurnosnog sektora su veoma skupe. Modernizacija i restrukturiranje vojnih snaga zahtijevaju

¹⁶ Hadžović, D.: op. cit.

¹⁷ Ibid

¹⁸ Ibid

visoke budžete, kao i vođenje vojske po NATO standardima. Članstvo u NATO-u znači da se obrambeni budžet mora držati na određenoj razini (2% BDP-a). Ulaskom u NATO preuzima se obveza uključenja u vojne misije i operacije diljem svijeta, i postoji mogućnost stradavanja vojnika. Politički, NATO je snažan, ali ne uvijek popularan savez. NATO-ova bombardiranja u regiji tijekom 1990-ih, društveni učinci ovih ratova i želja da se održe dobri odnosi s Rusijom su izrazito važna pitanja za politiku ovih zemalja. U nekim državama, navedena mišljenja i stavovi doprinose razvoju neutralnih stavova i jačanju onih koji ne podržavaju proširenje NATO-a. Bilo je i terorističkih napada na neke nacije koje su podržavale rat protiv terorizma. Doduše, doprinos zemalja zapadnog Balkana u ovom ratu bio bi malen, ali ove su zemlje ranjivije od velikih zemalja poput SAD-a i UK-a, zbog nedostatka kapaciteta za borbu sa ozbiljnim terorističkim prijetnjama ili eventualnim napadima. Stoga, paradoksalno, zemlje zapadnog Balkana mogle bi se osjećati više izložene prijetnjama za svoju sigurnost, unatoč inicijalnim željama da se priključe u NATO iz sigurnosnih razloga.¹⁹

3.3. Analiza direktnih i indirektnih utjecaja NATO standarda na razvoj hrvatskog gospodarstva

Amerika i Europa su dvije najsnažnije ekonomske regije u svijetu. Po broju stanovnika, Europska unija ima otprilike 480 milijuna stanovnika, što je znatno više od 303 milijuna stanovnika SAD-a.²⁰ Pored navedenog, EU ostvaruje 17,4% ukupne svjetske trgovine, što je čini najjačom trgovačkom silom u svijetu, a SAD ostvaruje 11,9%. Dakle, saveznici ostvaruju oko jedne trećine svjetske trgovine. Nadalje, postoji euroatlantska premoć i u svjetskoj produktivnosti jer se 60% svjetske produktivnosti vezuje uz prostor SAD-a i EU.

EU i SAD su velike gospodarske sile i dva međusobno najviše povezana područja u svijetu. Ova povezanost se sve više transformira u ekonomsku integriranost. Integriranju najviše pridonose uzajamne izravne investicije. Više od 60% inozemnih izravnih investicija u SAD dolazi iz Europe, dok istovremeno gotovo polovica svih američkih stranih investicija završi u Europi.²¹ Ova ulaganja su oblik duboke integracije i ona zapravo čine suštinu transatlantskih gospodarskih odnosa. Možemo zaključiti da je značajna uloga NATO-a u stvaranju sigurnog okruženja u kojem se razvijaju i integriraju ova dva gospodarstva. Gospodarsko povezivanje zasigurno nije bilo primarni motiv o kojem su razmišljali osnivači Saveza, ali je došlo kao posljedica sve čvršće i intenzivnije suradnje zemalja s dvije atlantske obale. Ulazak u NATO osjetio se u udvostručenju izravnih stranih investicija u Češkoj, Poljskoj i Mađarskoj. U Rumunjskoj su se izravne strane investicije povećale za čak 141% u godini ulaska u NATO.²² Iz navedenog, možemo zaključiti da ulaskom u NATO dolazi do poboljšanja ekonomskog stanja zemlje.

¹⁹ Mesthos, G. (Ed.): *NATO and the Western Balkans – New Strategic Concept, Old Challenges*, EKEM, Atena, 2010.

²⁰ Čehulić Vukadinović, L.: *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*, Politička kultura, Zagreb, 2010., str. 21.-22.

²¹ Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L., Božinović, D.: op. cit., 2007., str. 270.-276.

²² Ibid, str. 316.

U nastavku iznosimo rezultate istraživanja stavova hrvatskih građana i vojnih časnika o učincima ulaska u NATO na gospodarstvo RH.²³ Većina ispitanika procjenjuje vjerojatnim da će pridruživanjem Hrvatske NATO-u doći do povećanja troškova za OS RH (ukupno 64%, M=3,22). Istodobno, većina ispitanika očekuje da će hrvatskim tvrtkama biti omogućeno sudjelovanje u vojnim projektima NATO-a (ukupno 64%, M=3,08) te da će se članstvom u NATO-u povećati sigurnost za strane investicije u Hrvatskoj (ukupno 62,7%, M=3,07). Više od dvije trećine časnika procjenjuje vjerojatnim da će pridruživanjem Hrvatske NATO-u doći do povećanja troškova za OS RH (ukupno 68,3%, M=2,92). Istodobno, znatna većina časnika očekuje da će hrvatskim tvrtkama biti omogućeno sudjelovanje u vojnim projektima NATO-a (ukupno 82,8%, M=3,25) te da će se članstvom u NATO-u povećati sigurnost za strane investicije u Hrvatskoj (ukupno 89,2%, M=3,35).

U slijedećim tablicama prikazuje se utjecaj članstva u NATO-u na ekonomski rast i izravne strane investicije. Bitno je napomenuti da u ovom pregledu nisu uključeni ostali čimbenici koji utječu na navedene pokazatelje, ali nam omogućuju uvid u mogući utjecaj NATO članstva na ekonomsku sliku zemlje.

Tablica 1: Stvarna stopa rasta BDP-a (postotna promjena u odnosu na prethodnu godinu)

Država	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Države koje su pristupile u NATO 1999												
Češka	-0,8	1,3	3,6	2,5	1,9	3,6	4,5**	6,3	6,8	6,1	2,5	-4,1
Mađarska	4,8	4,1	4,9	3,8	4,1	4	4,5**	3,2	3,6	0,8	0,8	-6,7
Poljska	5	4,5	4,3	1,2	1,4	3,9	5,3**	3,6	6,2	6,8	5,1	1,7
Države koje su pristupile u NATO 2004												
Bugarska	4	4,4	5,7	4,2	4,7	5,5	6,7	6,4	6,5	6,4**	6,2	-4,9
Estonija	6,7	-0,3	10	7,5	7,9	7,6	7,2**	9,4	10,6	6,9	-5,1	-13,9
Litva	7,6	-1,1	3,3	6,7	6,9	10,2	7,4**	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,7
Latvija	4,8	3,3	6,9	8	6,5	7,2	8,7**	10,6	12,2	10	-4,2	-18
Rumunjska	-2,1	-0,4	2,4	5,7	5,1	5,2	8,5	4,2	7,9	6,3**	7,3	-7,1
Slovenija	3,6	5,4	4,4	2,8	4	2,8	4,3**	4,5	5,9	6,9	3,7	-8,1
Slovačka	4,4	0	1,4	3,5	4,6	4,8	5,1**	6,7	8,5	10,5	5,8	-4,8
Države koje su pristupile u NATO 2009												
Hrvatska	2	-1	3,8	3,7	4,9	5,4	4,1	4,3	4,9	5,1	2,1	-5,8

Izvor: Eurostat

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb010>, pristup 20.01.2011.

²³ Smerić, T., Mišetić, A., Miletić, G.M.: Stajalište hrvatske javnosti i časnika Oružanih snaga Republike Hrvatske spram pristupanja Republike Hrvatske NATO-u; *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 18, broj 3 (101), 2009., str. 371.-391.

Iz tablice 1. vidljivo je da se u većini zemalja povećava BDP u godinama koje prethode i nakon ulaska u članstvo u NATO-u. U ovom izračunu zanemariti ćemo rezultate za godine svjetske krize, koje su se negativno odrazile na sva gospodarstva (2008. i 2009. godina). Slučaj Hrvatske je poseban jer je postala članica NATO-a u razdoblju svjetske krize, pa se efekti ne iskazuju u mjeri u kojoj bi trebali. Ali iznimno je važno da od 2002. godine, kada je Hrvatska dobila poziv za sudjelovanjem u MAP, bilježimo rast BDP-a.

Tablica 2: BDP po glavi stanovnika - kupovna moć (indeks: EU – 27 =100)

Država	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Države koje su pristupile u NATO 1999												
Češka	3,1	5,4	4,5	4,7	5,8	1,3	2,7*	4,7	2,4	3,5	2,5	1,1
Mađarska	:	2,3	2,3	4	2,4	2,3	2,7*	4,5	5	2,7	3,4	1,7
Poljska	1,9	2,2	2,7	1,5	1,1	1,2	2,7*	2,3	4,2	3,4	1,8	2,2
Države koje su pristupile u NATO 2004												
Bugarska	:	3	3,9	2,5	2	5,1	6,3	7,3	12	15*	10,1	4,6
Estonija	5,2	3,4	4	5,9	2,9	5,5	5,1*	12,8	8,6	10,3	6	8,4
Litva	4,1	2,3	1,7	1,9	2,6	0,6	2,3*	2,6	3,5	3,3	2,5	0,5
Latvija	3	2,6	2,7	0,9	1,4	1,6	2,7*	2,6	4,6	4,7	2,2	0,1
Rumunjska	2,4	1,5	1,4	1,4	1,3	:	:	3,3	4,8	3*	3,5	1,5
Slovenija	:	:	:	1,3	2,3	2,7	1,7*	2,1	2	3,9	3,1	-0,4
Slovačka	:	:	5,3	3,7	7,8	3,6	3,6*	2,7	4,6	2,8	2,8	0,2
Države koje su pristupile u NATO 2009												
Hrvatska	:	3,2	2,5	3,3	3	3,2	1,7	2,2	3,6	4,5	3,5	:
: - nije dostupno * godina pristupanja EU												

Izvor: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/download.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsier130>, pristup 20.01.2011.)

Analizom tablice 2 uočavamo pozitivne pomake u vrijednostima BDP-a nakon pristupanja u NATO. Posebno značajne pomake ostvarile su: Češka, Bugarska, Estonija, Litva, Latvija i Rumunjska.

Tablica 3: Izravna strana ulaganja

Država	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Države koje su pristupile u NATO 1999												
Češka	70	69	68	70	70	73	75*	76	77	80	81	82
Mađarska	55	55	55	59	62	63	63*	63	63	62	64	65
Poljska	48	49	48	48	48	49	51*	51	52	54	56	61
Države koje su pristupile u NATO 2004												
Bugarska	27	27	28	30	32	34	35	37	38	40*	44	:
Estonija	42	42	45	46	50	54	57*	62	66	69	68	64
Litva	40	39	39	41	44	49	50*	53	55	59	61	55
Latvija	36	36	37	39	41	43	46*	49	52	56	56	52
Rumunjska	27	26	26	28	29	31	34	35	38	42*	47	46
Slovenija	79	81	80	80	82	83	86*	87	88	88	91	88
Slovačka	52	50	50	52	54	55	57*	60	63	68	72	73
Države koje su pristupile u NATO 2009												
Hrvatska	51	48	50	51	52	55	56	57	58	61	64	:
: - nema podataka												
* godina pristupanja EU												

Izvor: Eurostat ,<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsieb010>, pristup: 20.01.2011.

Od prikazanih zemalja vidimo da su Estonija, Latvija i Slovenija zabilježile porast izdavanja za obranu i vojne svrhe, dok su ostalim zemljama ovi izdaci ostali nepromijenjeni ili su se smanjili. Važan podatak, u kontekstu ovog rada, je da se izdaci RH za obrambene i vojne svrhe u posljednjih 10 godina konstantno smanjuju (uz iznimku 2006. i 2009. godine kada je zabilježen blagi porast), te su sa 4,5 koliko su iznosili 1999. godine pali na 1,8 u 2009. godini. Najduže iskustvo u NATO-u od promatranih zemalja (tablica 4) imaju Poljska, Češka i Mađarska. Od sedam država koje su pozvane u NATO 2002. godine, tri su ostvarile (Estonija, Slovačka i Rumunjska) najveći rast FDI-a tijekom finaliziranja pregovora za članstvo. U dvije države (Letonija i Slovačka) najveći rast FDI-a zabilježen je u razdoblju pristupanja u NATO i EU 1999.-2002. Hrvatska je primjer stabilnog rasta FDI-a (preko 200%) i poboljšanje ranga u razdoblju kada je pozvana u proces pristupanja NATO-u i EU (2005.), koje je utjecalo na najveći rast investicija od 1046%.²⁴ U ovim izračunima teško je izdvojiti učinke članstva u NATO-u i članstva u EU na rast investicijskih aktivnosti države.

²⁴ Hadžović, D.: op. cit.

Tablica 4: Troškovi obrane – udio u BDP-u

Država	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Države koje su pristupile u NATO 1999												
Češka	1,9	2,0	2,0	1,9	2,0	2,1	1,9	2,0	1,7	1,5	1,3	1,5
Mađarska	1,5	1,7	1,7	1,8	1,6	1,7	1,5	1,4	1,2	1,3	1,2	1,3
Poljska	2,0	1,9	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0	2,0
Države koje su pristupile u NATO 2004												
Bugarska	2,5	2,8	2,8	3,0	2,9	2,8	2,6	2,6	2,4	2,6	2,4	2,3
Estonija	1,1	1,3	1,4	1,5	1,7	1,7	1,7	1,9	1,9	2,1	2,2	2,3
Litva	1,2	1,1	1,7	1,8	1,7	1,9	1,8	1,6	1,6	1,5	1,5	1,7
Latvija	0,6	0,8	0,9	1,0	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8	1,7	1,9	2,6
Rumunjska	3,0	2,7	2,5	2,5	2,3	2,1	2,0	2,0	1,8	1,5	1,5	1,4
Slovenija	1,4	1,2	1,1	1,3	1,4	1,4	1,5	1,4	1,6	1,5	1,5	1,8
Slovačka	1,8	1,6	1,7	1,9	1,8	1,9	1,7	1,7	1,6	1,5	1,5	1,5
Države koje su pristupile u NATO 2009												
Hrvatska	5,7	4,5	3,1	2,8	2,8	2,1	1,7	1,6	1,7	1,7	1,9	1,8

Izvor: Svjetska banka (<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?page=2>, pristup: 20.01.2011.

Sve analizirane države u kratkom periodu su sudjelovala u procesu pristupanja objema integracijama. Ipak, možemo zaključiti da članstvo u NATO-u značajno doprinosi povećanju kreditnog rejtinga zemlje, koji je ključni indikator razine povjerenja u funkcioniranje državne vlasti.²⁵ Ocjena kreditnog rejtinga je posebno važna za investicijske aktivnosti, kao i trendovi kamatnih stopa i sl. Iskustva Bugarske i Rumunjske pokazuju da je članstvo u NATO-u značajno podiglo njihov kreditni rejting, što se može objasniti značajnim rastom investicija u razdoblju pristupanja. Slična situacija bila je sa Letonijom. Činjenica da se isto nije dogodilo u Sloveniji i Estoniji, ukazuje na to da je utjecaj članstva u NATO-u različit od države do države. Prema tome, možemo zaključiti da su efekti članstva u NATO-u puno važniji za države sa početnom lošijom ekonomskom situacijom.

Projekcija obrambenog proračuna individualne obrane za razdoblje 2006. – 2015. pokazuje da bi njegova visina trebala iznositi prosječno 2,54% BDP-a, dok bi kolektivna obrana iznosila 1,91% BDP-a. Dakle, za individualnu obranu bi se potrošilo 17,1 milijardu kuna više nego za kolektivnu, što je prosječno godišnje 1,7 milijardi kuna.²⁶

²⁵ Ibid

²⁶ Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L., Božinović, D.: op. cit., 2007., str. 314.

Slijedom svega navedenog možemo zaključiti da je članstvo u NATO-u, unatoč troškovima koje sa sobom donosi, poticajno za razvoj hrvatskog gospodarstva. Direktno koristi od ovog članstva očituju se u smanjenju iznosa potrebnog za obranu zemlje, u novim poslovnim mogućnostima za hrvatske poslovne subjekte i hrvatsku vojnu industriju. Indirektno koristi od pristupanja u Savez su brojne: provedene reforme nužne za ulazak u Savez rezultiraju izgradnjom boljeg poslovnog okruženja za domaće i strane poslovne partnere; rizici na razini države su smanjeni, što utječe na smanjenje kamatnih stopa i povećanje domaćih i inozemnih investicija i posljedično razvojem i rastom cjelokupnog gospodarstva.

Pozitivna su iskustva RH vezano uz vojnu industriju. Ministarstvo obrane potaknulo je osnivanje Hrvatskog klastera vojne proizvodnje. Klaster bi trebao povezati poslovnu i znanstvenu zajednicu te državne institucije radi razvoja novih proizvoda i podizanja konkurentnosti postojeće proizvodnje. MORH želi da hrvatske tvrtke na tržišnim načelima dobiju što veći dio od 15 milijardi kuna, koliko će se do 2015. potrošiti u vojne svrhe. MORH je i ranije poticao udruživanje. Grupacija na čelu s tvrtkom Kroko International okupila je 14 poduzeća na izradi prototipa domaće uniforme. Konzorcij zajedno s talijanskim proizvođačima sudjeluje na natječaju za dobavu balističkih prsluka za talijansku vojsku. Tržište potiče povezivanje proizvođača radi opremanja tzv. vojnika budućnosti. Riječ je o izradi opreme za vojnike "od glave do pete", zajedno s komunikacijskim uređajima i oružjem, u kojem naručitelji žele razgovarati s jednim nositeljem posla.

Hrvatsko gospodarstvo temeljem članstva u NATO-u ima otvorena vrata u svijet poslovanja i tržišnog natjecanja s najboljima. Vlada Republike Hrvatske pokrenula je projekt "**Hrvatsko gospodarstvo i NATO**". Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva RH kao nositelj Projekta usko surađuje sa Ministarstvom obrane RH, Ministarstvom vanjskih poslova i Europskih integracija RH, Misijom RH pri NATO-u, Uredom Vijeća za nacionalnu sigurnost i Hrvatskom gospodarskom komorom. Hrvatska gospodarska komora ima obvezu informiranja poduzetnika o svim poslovnim mogućnostima koje mu pruža članstvo u NATO savezu.

4. ZAKLJUČAK

Da bi oružane snage različitih zemalja ostvarile interoperabilnost i uspješno realizirale ciljeve NATO-a, one moraju primjenjivati zajedničke procedure i postupke, koristiti kompatibilna vojna sredstva, sustave upravljanja i kontrole, kao i zamjenjive logističke usluge. Pored navedenog, oružane snage različitih zemalja trebaju koristiti jedinstven, zajednički jezik i terminologiju. NATO standardizacija uključuje predlaganje, razvoj, dogovaranje, ratifikaciju, objavu, implementaciju i ažuriranje NATO standarda.

Temeljem američkih normi NATO savez je sačinio publikacije o osiguranju kvalitete AQAP, a kojima su pokrivena različita područja osiguranja kvalitete. NATO AQAP standardi kvalitete temelje se na smjernicama ISO 9001. AQAP 2000 serija standarda izdana je od strane NATO-a u rujnu 2003. AQAP dokumenti dopunjuju i

proširuju zahtjeve ISO 9001 standarda. STANAG 4107 je temeljni normizacijski dokument koji definira sustav osiguranja kvalitete NATO saveza, te postupke za primjenu Vladinog osiguranja kvalitete - GQA temeljenog na smjernicama AQAP – 2070.

Dvije su dimenzije ekonomskih utjecaja članstva u NATO-u: troškovi obrambenog sustava, odnosno procjena troškova ulaska u sustav kolektivne obrane i njena usporedba s predvidivim troškovima razvoja individualne obrane; i učinak koji će ulazak RH u NATO imati na ukupno hrvatsko gospodarstvo, a ne samo na područje obrane.

Ulazak u NATO utječe na ostvarenje slijedećih neizravnih koristi: povećava se kreditni rejting zemlje, povećanje domaćih i stranih investicija i bolje pozicioniranje na svjetskom energetsom tržištu. Izravne koristi od ulaska u NATO mogu biti: ulaganje u civilnu i vojnu infrastrukturu, što se financira izravno iz NATO-ovih fondova, smanjenje troškova obrane u sustavu kolektivne obrane, razvoj vojne industrije, sudjelovanje nacionalnih kompanija u natjecajima NATO-a i razvoj novih poslovnih mogućnosti.

Hrvatska je primjer stabilnog rasta FDI-a (preko 200%) u razdoblju kada je pozvana u proces pristupanja NATO-u i EU (2005.), koje je utjecalo na najveći rast investicija od 1046%. Efekte ostvarene nakon pristupanja u NATO teško je izračunati jer je Hrvatska ušla u NATO u razdoblju velike svjetske gospodarske krize koja je znatno utjecala na ove pokazatelje. Međutim, možemo analizirati izdatke za obranu i vidjeti da su prilikom pristupanja i nakon ulaska u članstvo u NATO-u brojke znatno manje nego u prethodnom razdoblju. Sa 3,1% BDP-a koliko su iznosili ovi troškovi 2000. godine, smanjili su se na 1,8% u 2009. godini. Nadalje, projekcija obrambenog proračuna individualne obrane za razdoblje 2006. – 2015. pokazala je da bi njeno visina trebala iznositi prosječno 2,54% BDP-a, dok bi kolektivna obrana iznosila 1,91% BDP-a. Dakle, za individualnu obranu bi se potrošilo 17,1 milijardu kuna više nego za kolektivnu, što je prosječno godišnje 1,7 milijardi kuna.

Pozitivna su iskustva RH vezano uz vojnu industriju. Ministarstvo obrane potaknulo je osnivanje Hrvatskog klastera vojne proizvodnje. Klaster bi trebao povezati poslovnu i znanstvenu zajednicu te državne institucije radi razvoja novih proizvoda i podizanja konkurentnosti postojeće proizvodnje.

Slijedom svega navedenog možemo zaključiti da je članstvo u NATO-u, unatoč troškovima koje sa sobom donosi, poticajno za razvoj hrvatskog gospodarstva. Direktno koristi od ovog članstva očituju se u smanjenju iznosa potrebnog za obranu zemlje, u novim poslovnim mogućnostima za hrvatske poslovne subjekte i hrvatsku vojnu industriju, sudjelovanje hrvatskih znanstvenika i eksperata u znanstvenim projektima NATO-a, čime se razvijaju kompetencije i spoznaje o najnovijim tehnologijama. Indirektno koristi od pristupanja u Savez su brojne: provedene reforme nužne za ulazak u Savez rezultiraju izgradnjom boljeg poslovnog okruženja za domaće i strane poslovne partnere; rizici na razini države su smanjeni, što utječe na smanjenje kamatnih stopa i povećanje domaćih i inozemnih investicija i posljedično razvojem i rastom cjelokupnog gospodarstva.

LITERATURA:

1. Aleksić, M., Turković, T.: *Prihvatanje NATO standarda kao uslov za dostizanje interoperabilnosti Vojske Crne Gore*; dostupno na: <http://www.slideshare.net/marinko/prihvatanje-nato-standarda-kao-uslov-za-dostizanje-interoperabilnosti>, pristup 10.01.2011.
2. AQAP 2000 – NATO Policy of an Integrated Systems Approach to Quality Through Life Cycle, November 2009, dostupno na: <http://www.nato.int/docu/stanag/aqap2000/aqap2000e.pdf>, pristup 17.01.2011.
3. Čehulić Vukadinović, L.: *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*, Politička kultura, Zagreb, 2010., str. 21.-22.
4. Hadžović, D.: *The Costs and Benefits of Bosnia and Hercegovina joining NATO alliance*, Centar za sigurnosne studije BiH, 2009.
5. Ispas, L.: Standardization and Interoperability in Land Forces and Providing the Necessary Capacity to Act Within Military Joint Operations, *Revista Academiei Fortelor Terestre*, 3(55)/2009
6. Kriendler, J.: *Ukrainian Membership in NATO: Benefits, Costs and Challenges*, George C. Marshall, European Center for Security Studies, 2007.
7. Lazibat, T.: *Poznavanje robe i upravljanje kvalitetom*, Sinergija, Zagreb, 2005.
8. Mesthos, G. (Ed.): *NATO and the Western Balkans – New Strategic Concept, Old Challenges*, EKEM, Atena, 2010.
9. NATO Logistic Handbook, International Staff, Defence Policy nad Planning Division, Logistics, NATO HQ, Brussels, 2007.
10. Pinter, N. i ostali: Integrirani sustav upravljanja, *Meso*, vol. 11, no. 5, 2009., str. 301. – 309.
11. Pravilnik o normizaciji u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama Republike Hrvatske: http://hidra.srce.hr/arhiva/263/55195/narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_12_153_3771.html, pristup 20.01.2011.
12. Smerić, T., Mišetić, A., Miletić, G.M.: Stajalište hrvatske javnosti i časnika Oružanih snaga Republike Hrvatske spram pristupanja Republike Hrvatske NATO-u; *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 18, broj 3 (101), 2009., str. 371.-391.
13. Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L., Božinović, D.: *NATO Euroatlantska integracija*, Topical, Zagreb, 2007.

THE INFLUENCE OF NATO STANDARDS APPLICATION ON DEVELOPMENT OF CROATIAN ECONOMY

*Petar Mišević*²⁷, *Tonći Lazibat*²⁸ & *Josip Jurčević*²⁹

Summary

The purpose of this study was to examine the impact of NATO accession and implementation of NATO standards on the development of national economy. In addition, the NATO standards for quality and ISO 9001 standards were compared and their importance to the economy of the country stressed out. Impact of NATO accession and implementation of NATO standards on the economic situation of the country is manifested through the direct and indirect impacts. Direct benefits include reducing the amount needed to defend the country, opening new business opportunities for businesses and the military industry of the acceding countries, the participation of scientists and experts in the projects of NATO, whose competences are developed and updated on the latest technologies. Indirect benefits include the reforms necessary for joining the Alliance, which will result in building a better business environment for domestic and foreign business partners, the risks at the country level has been reduced together with a reduction of interest rates and increased domestic and foreign investment, and consequently influence the development and growth of the overall economy. In this paper, the economic indicators were analyzed on which to evaluate the impact of entry into NATO on the economic situation. Although paper did not show impact of all indicators and omitted some of the factors, it is possible to conclude that entry into the NATO alliance and the implementation of NATO standards leads to improvement of the economic situation of the acceding country.

Key words: STANAG, NATO, quality, security, national economy, Croatia.

JEL classification: F53

²⁷ Petar Mišević, M.Sc., Office of the National Security Council, E-mail: petar.misevic@uvns.hr

²⁸ Tonći Lazibat, Ph. D., Full Professor, Faculty of Economics and Business, University of Zagreb, E-mail: tlazibat@efzg.hr

²⁹ Josip Jurčević, Security and Intelligence Agency (SOA), E-mail: josip.jurcevic@zg.t-com.hr